

# תורת אמך

ביאורי סוגיות והדרכה לימודית

מסכת פסחים - פרק עשירי

הלכות קידוש והבדלה

סוגיה ט: "אין עושין מצוות חבילות חבילות"

נכתב בסייעתא דשמיא

על ידי

אליהו מאיר ליפשיץ

ב"ר חיים שמאי ז"ל

ישיבת ברכת משה, מעלה אדומים

## סוגיה ט: "אין עושין מצוות חבילות חבילות"



### רקע

הסוגיה דנה אם ניתן לקיים שתי מצוות על כוס אחת, או שצריך כוס לכל מצוה. סוגיה זו מוסיפה נדבך נוסף בהבנת מצוות קידוש והבדלה.

### מקורות

- א. גמ' קב.-קב: "תנו רבנן בני חבורה שהיו מסובין וקדש עליהן... וקידוש תרי מילי נינהו"
- ב. סוטה ח. "ת"ר אין משקין שתי סטות כאחת... כאן בשני כהנים"; תוס' ד"ה והא ברכות מט. "גופא רבי אומר אין חותמין בשתיים... שאין עושין מצוות חבילות חבילות"
- ג. תוס' ד"ה ונימרינהו, שאין, מניחו מאירי ד"ה נהגו בקצת מקומות מאירי כתובות ז: ד"ה ובית חתנים, "כל שהדבר נעשה כאחד..."
- ד. רמב"ם הל' שבת פכ"ט הל' יב-יג, והשגת הראב"ד [מגיד משנה] מאירי ד"ה למדת
- ה. שו"ע סי' רעא סע' ו, ומשנה ברורה סקכ"ח סי' רצט סע' ד, ומשנה ברורה [ביאור הלכה ד"ה מברך]

### מאירי ד"ה למדת, נהגו בקצת מקומות

למדת ממה שכתבנו שברכת המזון וקידוש אין מברכין אותם על כוס אחד מפני שאין אומרים שתי קדושות על כוס אחד ומטעם מצות חבילות חבילות, ואע"פ שביום טוב אחר השבת מברכין יקנה"ז שיש בו קידוש והבדלה קדושה ואבדלתא חדא מילתא היא שהכל לקדושת שבת נתקן ומותר לעשותן על כוס אחד אף במקום שיש לו כמה כוסות, אבל ברכת המזון וקידוש ענינים חלוקים הם ואין מברכין אותם על כוס אחד, ואפי' אין לו אלא כוס אחד מברך על הכוס ומקדש על הפת. ואע"פ שבברכת הבדלה אמרו שמברך על היין ועל הבשמים ועל המאור ואח"כ מבדיל ואם היה אוכל בשבת במנחה וגמר סעודה משחשכה שאינו מפסיק להבדלה כמו שביארנו כשגומר סעודתו אם אין לו אלא כוס אחד מברך עליו ברכת המזון ומשלשל אחריה יין ובשמים ומאור והבדלה כמו שביארנו במסכת ברכות, אין לו שאני, ויש מתירין בה אף ביש לו ומפני שהבדלה אינה אלא מדברי סופרים ואף ביש לו מותר, אבל ברכת המזון וקידוש שהם שתי ברכות של תורה אין מברכין אותם על כוס אחד אף באין לו, וכן דעת גדולי המחברים. וי"מ הטעם מפני שברכת המזון וקידוש הוא שהם שני ענינים מפני שברכת המזון אמורה על מעשה שנעשה כבר והקידוש על היום שעתיד לבוא ונמצא זה למפרע וזה להבא, אבל ברכת המזון והבדלה הרי אף הבדלה נעשית על היום שעבר ונמצאו שתיהן נתקנות על מה שעבר.

נהגו בקצת מקומות בבית חתנים לברך ברכת המזון בכוס אחד וברכת [נשואין] בכוס אחר ואין צורך בכך הואיל ואף הסעודה סעודת שמחה היא הכל ענין אחד הוא, ואף ברכת אירוסין ונשואין הואיל ונעשה הכל ביחד אפשר לברכן על כוס אחד, ויש חולקין בה ובמקומה יתבאר בעז"ה.

מאירי מסכת כתובות ז: ד"ה ובית חתנים, "כל שהדבר..."  
 כל שהדבר נעשה כאחד על הדרך שאנו נוהגין שמקדשין ותכף לקדושין מניחין כנף המצנפת  
 שבראש הכלה על ראש החתן לשם חופה מברכין ברכת אירוסין וברכת חתנים כאחד, וודאי מותר  
 לסדרן על כוס אחד ואין בזה משום מצות חבילות מידי דהוה אקדושא ואבדלתא שמסדרין אותן  
 על כוס אחד ביקנה"ז אע"פ שהקדוש בא בשביל יום טוב והבדלה בשביל שבת הואיל ויש לכבוד  
 שבת וכבוד יום טוב שיכות זה בזה לענין אחד והוא קדושת שני הימים ואיסור מלאכה, ואף זו  
 קדושין וחופה ושניהם לדבר אחד נתכוננו ואין לחופה שום עיקר בלא קדושין וגמר הקדושין הוא.  
 ומכל מקום גדולי צרפת כתבו שאין ראוי לסדרן על כוס אחד מפני פשוטה של שמועה זו ומצד  
 חבילות, וכבר השכנו בשתייהן אלא שהם מוסיפין בטעם זה מפני שהחופה דבר אחר הוא דהא  
 אישתני בה קטלא מסקילה לחנק ומדאישתני קטלא אישתני דינא. ואף חכמי האחרונים שבספרד  
 כתבוהו כדבריהם. ואין הדברים נראין שהרי משבת ליום טוב [גם כן אישתני ששבת בסקילה ויום  
 טוב במלקות ואעפ"כ אמרו בפסחים שמסדרין ביקנה"ז קדוש והבדלה על כוס אחת] וכן עיקר אלא  
 שבצרפת וספרד נוהגין כשיטה האחרת. ועוד ראה לדברינו שהרי בכל מקום נוהגין לסדרן בברכה  
 על כוס של ברכת המזון הן ביום ראשון הן בשאר הימים ב[לא] פנים חדשות ברכת אשר ברא,  
 ואע"פ שבמסכת סופרים נראה שהם טעונו כוס אחר מכל מקום מנהג קבוע לכל העולם כך הוא  
 ומנהגן של ישראל תורה היא, וודאי כל שכן שהם חלוקות מברכת המזון יותר משל ברכת אירוסין  
 אלא שהדברים נראין כשיטתנו.

## הסבר הסוגיה

ונימרינהו לתרוייהו אחדא כסא? אמר רב הונא אמר רב ששת: אין אומרים שתי  
 קדושות על כוס אחת... לפי שאין עושין מצוות חבילות חבילות. [גמ' קב.]

הגמ' מביאה ברייתא האומרת שאין אומרים קידוש וברכת המזון על כוס אחת, ומסבירה  
 הגמ' שצריך כוס אחת לקידוש וכוס אחרת לברכת המזון מפני שאין עושים מצוות חבילות  
 חבילות. מהגמ' עולה שאין אומרים קידוש וברכת המזון, וכן הבדלה וברכת המזון, על כוס  
 אחת, אך קידוש והבדלה הם "חדא מילתא" ואומרים את שניהם על כוס אחת. הגמ' מוסיפה  
 שאם יש לו כוס אחת בלבד, עדיף לברך ברכת המזון ולהבדיל על כוס אחת, מלברך ברכת  
 המזון ללא כוס.

המושג "אין עושים מצוות חבילות חבילות" מובא בש"ס בשני מקומות נוספים: הגמ'  
 בסוטה [ח.] מביאה ברייתא המסבירה ש"אין משקין שתי סוטות כאחת", ואין מטהרין שני  
 מצורעין כאחת, ואין רוצעין שני עבדים כאחת, ואין עורפין שתי עגלות כאחת, לפי שאין  
 עושין מצוות חבילות חבילות", הגמ' בברכות [מט.] אומרת שאין חותמים בשתיים [=בשני

<sup>1</sup> הגמ' בסוטה מחלקת בין כהן אחד לבין שני כוהנים. מסבירים התוס' [ד"ה אין, כאן] שבשני כהנים אין  
 חבילות חבילות, שהרי כל כהן משקה רק סוטה אחת, ובכהן אחד בזה אחר זה יש חבילות חבילות. המגן  
 אברהם [סי' קמו סק"א] מדייק מהרמב"ם [הל' סוטה פ"ד ה"ב] שהחילוק הפוך, שבשני כהנים יש חבילות  
 חבילות מפני ששתי הנשים שותות בבת אחת, ובכהן אחד אין חבילות חבילות שהרי אינן שותות בבת אחת  
 אלא זו אחר זו [הקדן אורה (נדרים עג. ד"ה וראיתי במגן אברהם) חולק על הסברו של המגן אברהם].

עניינים שונים] לפי שאין עושין מצוות חבילות חבילות. למרות המושג הזהה בשני המקומות ולמרות הדמיון, יש הבדל ביניהם. בגמ' בסוטה נאמר שאסור לכפול את אותה המצוה פעמיים ולא נאמר שאסור לעשות שתי מצוות שונות, ואילו בגמ' בברכות נאמר שאין לחתום בשני עניינים שונים, ומותר לחתום בעניין אחד הכולל בתוכו שני דברים [כגון: "מקדש ישראל והזמנים", ו"על הארץ ועל המחיה"].

נראה להסביר שבהלכה "אין עושין מצוות חבילות חבילות" יש שתי הלכות שונות. רש"י [סוטה ח. ד"ה חבילות חבילות] מסביר שאסור לעשות מצוות חבילות חבילות מפני "שנראה כמי שהיו עליו למשאו וממהר לפרק משאו". תוס' [מו"ק ח: ד"ה לפי מפרשים "שאינן עושין מצוות חבילות דבעינן שיהא לכו פנוי למצוה אחת ולא יפנה עצמו הימנה". לדעת רש"י "חבילה" היא משאוי שאדם רוצה לפרוק ממנו, ולדעת תוס' "חבילה" היא אוסף של חפצים שונים הנתונים באריזה אחת. לדעת רש"י החסרון בעשיית מצוות חבילות חבילות הוא שהאדם מראה שהוא מתייחס למצוות כמשאוי שצריך להפטר ממנו. דין זה קיים כשהוא כופל מצוה אחת פעמיים ואינו שייך כשהוא חותם ברכה בשני עניינים שונים. לדעת התוס' החסרון בעשיית מצוות חבילות חבילות הוא שכל מצוה צריכה את מלוא תשומת הלב, ועשיית שתי מצוות שונות בבת אחת גורמת לכך שמצוה אחת מאפילה על חברתה. ניתן לומר שדין זה אינו קיים כשמסקה שתי סוטות בבת אחת מפני שמקיים רק מצוה אחת.

הדין בסוגייתנו דומה לדין של הגמ' בברכות, כשם שלכל ברכה יש נושא משלה ואין לחתום ברכה אחת בשני נושאים, כך גם לכל כוס יש מצוה משלה ואין לעשות שתי מצוות שונות על כוס אחת.<sup>2</sup>

שיטת הרמב"ם בסוגיה קובעת ברכה לעצמה. הרמב"ם [הל' שבת פכ"ט הל' יב-יג] פוסק: "היה אוכל בשבת ויצא השבת והוא בתוך סעודתו גומר סעודתו ונוטל ידיו ומברך ברכת המזון על הכוס ואחר כך מבדיל עליו... היה אוכל וגמר אכילתו עם הכנסת שבת מברך ברכת המזון תחלה ואחר כך מקדש על כוס שני, ולא יברך ויקדש על כוס אחד שאין עושין שתי מצוות בכוס אחד, שמצוות קידוש ומצוות ברכת המזון שתי מצוות של תורה הן".

הרמב"ם פוסק שלא ניתן לקדש ולברך ברכת המזון על כוס אחת, אבל ניתן להבדיל ולברך ברכת המזון על כוס אחת. בפסק הרמב"ם יש קושי כפול: א. הרמב"ם סותר את הגמ'

<sup>2</sup> המאירי מנסח את הדין שמוותר לעשות קידוש והבדלה על כוס אחת בשני ניסוחים שונים. בסוגייתנו נד"ה למדת] הוא אומר: "קדושא ואבדלתא חדא מילתא היא שהכל לקדושת שבת נתקן" - קידוש והבדלה הם מצוה אחת ששניהם נתקנו לקדושת השבת, שהרי גם קידוש יום טוב מדגיש את הקדושה הייחודית של שבת. במסכת כתובות [ז: ד"ה ובית חתנים] הוא אומר: "אע"פ שהקדוש בא בשביל יום טוב והבדלה בשביל שבת הואיל ויש לכבוד שבת וכבוד יום טוב שיכות זה בזה לענין אחד והוא קדושת שני הימים ואיסור מלאכה". קידוש והבדלה הם שתי מצוות שונות שיש ביניהן קשר. לניסוחים אלו יש משמעות לגבי מחלוקת הראשונים [תוס' ד"ה שאין, ומאירי שם] אם ניתן לברך ברכת אירוסין וברכת נישואין על כוס אחת. המחלוקת [בתוס' שם] לגבי שבע ברכות וברכת המזון אינה קשורה לדין זה אלא לשאלה אם שבע ברכות הן חלק מברכת המזון [שבבית חתנים תיקנו להוסיף לברכת המזון ברכות נוספות] או שאינן חלק מברכת המזון.

שתירצה לגבי הבדלה: "אין לו שאני" - רק מחוסר ברירה מברכים את שתיהן על כוס אחת [כך משיג עליו הראב"ד (שם)]. ב. מה הסברא לחלק בין קידוש לבין הבדלה?

לגבי השאלה הראשונה נראה לומר שיש משנה מפורשת במסכת ברכות [נא: המשנה מובאת לקמן (ק)]. שבה נחלקו בית הלל ובית שמאי על סדר הברכות כשמברך ברכת המזון ומבדיל על כוס אחת, שם בסוגיה לא נאמר שהמחלוקת היא רק במקרה שיש לו כוס אחת בלבד, ומשמע שם שלכתחילה עושה את שתי המצוות על כוס אחת<sup>3</sup>. לפיכך נראה לומר שהרמב"ם מפרש את תירוץ הגמ' כתירוץ לרבותא בלבד<sup>4</sup>.

על השאלה השנייה עונה המאירי [קב: ד"ה למדת] שהרמב"ם ענה בעצמו על קושיה זו. הרמב"ם סובר שאין עושים שתי מצוות של תורה על כוס אחת, אבל ניתן לעשות מצוה מהתורה ומצוה מדרבנן על כוס אחת. נראה להסביר ששתי מצוות מהתורה מאפילות זו על זו ולכן אין לעשותן על כוס אחת, אך מצוה מדרבנן אינה מאפילה על מצוה מהתורה, וכן שבח למצוה מדרבנן שמחברים אותה למצוה מהתורה, ולכן עושים אותן על כוס אחת.

אולם הסבר הרמב"ם קשה, שהרי הוא מבוסס על כך שמצות הבדלה מדרבנן ופשטות לשון הרמב"ם [הל' שבת פכ"ט ה"א], וכך מפרש המגיד משנה, היא שמצות הבדלה מדאורייתא<sup>5</sup>?

אולי ניתן לפרש שחילוק הרמב"ם בין דאורייתא לדרבנן, אינו מתייחס למצוה אלא ליין, שיש קיום מצוה מהתורה לקדש על היין, ואין קיום מצוה מהתורה בהבדלה על היין. הבדל זה נובע מהבדל מהותי בין מצות קידוש לבין מצות הבדלה - מצות קידוש לזכור את השבת "זכירת שבח וקידוש", אין די בהזכרת השבת אלא יש גם להאריך בהזכרת קדושת השבת ושבחה; לגבי מצות הבדלה אין משמעות באריכות דברים ודי בציון שהשבת מובדלת מששת ימי המעשה. בברכה על יין יש קיום של שירה [אין אומרים שירה אלא על היין] (ברכות לה:), לפיכך באמירת הקידוש על יין יש קיום מצוה מהתורה, שהרי הוא מוסיף על זכירת השבת באמירת השירה, ואילו בהבדלה על היין אין קיום מצוה מהתורה<sup>6</sup>.

## סיכום

בהלכה "אין עושין מצוות חבילות חבילות" יש שני דינים שונים: א. אין עושים בבת אחת אותה מצוה פעמיים מפני שמראה שהמצוות הן משאוי שרוצה להפטור ממנו. ב. אין

<sup>3</sup> לפי הנאמר במשנה מברכים ברכת המזון באמצע ברכות ההבדלה, אולי הסיבה לכך היא שיש להצמיד את ברכת הבשמים לברכת המזון מפני ששני הדברים הללו מבטאים את קדושת השבת הבאה לידי ביטוי במצוות עונג שבת [אך עיין תורת אמת ברכות (ח"ב סוגיה פא עמ' 348) הסבר אחר]. בכל אופן, ממיקום ברכת המזון באמצע ההבדלה משמע שניתן לכתחילה לעשות את שתיהן על כוס אחת.

<sup>4</sup> יש להוסיף שהתירוץ "אין לו שאני" הכרחי לפירוש הברייתא המתירה לאכול לפני הבדלה, וכיוון שהתירוץ הכרחי הגמ' אמרה אותו גם לגבי דין "חבילות חבילות" אף שאין בו צורך.

<sup>5</sup> עיין לעיל [עמ' 88-89] דיון בשיטת הרמב"ם בדין הבדלה. יש לציין שאין מהלכה זו קושיה על שיטת המגיד משנה מפני שהוא מפרש כהסבר אחר של המאירי, שניתן להבדיל ולברך ברכת המזון על כוס אחת מפני ששתיהן מצוות על העבר, לעומת קידוש וברכת המזון, שקידוש על העתיד וברכת המזון על העבר [עיין גם שעורים לזכר אבא מרי ח"ב בעיקר עמ' קיח-קיט].

<sup>6</sup> לקמן [עמ' 171, 205] נבסס את ההבנה שיש דין שירה על היין בקידוש ואינו בהבדלה.

חותמים ברכה אחת בשני נושאים, ואין עושים שתי מצוות שונות על כוס אחת, מפני שהמצוות מאפילות זו על זו.

בגמ' מפורש שמקדשים ומבדילים על כוס אחת, ואין מקדשים ומברכים ברכת המזון על כוס אחת. בהבדלה וברכת המזון נחלקו הראשונים, הרמב"ם סובר שעושים את שתיהן על כוס אחת, והראב"ד חולק.

### הלכה

השו"ע [סי' רצט סע' ד] פוסק כראב"ד, שהאוכל סעודה שלישית וחשכה לו, גומר סעודתו, ואחר כך מברך ברכת המזון על כוס אחת והבדלה על כוס שנייה, ואם אין לו אלא כוס אחת, מברך את שתיהן על כוס אחת.

המגן אברהם פוסק [סק"ז, מובא במשנה ברורה סקי"א] שרק המקפיד לברך תמיד ברכת המזון על כוס ישתה ממנה לפני הבדלה, אך מי שאינו מקפיד ולדידו ברכת המזון אינה טעונה כוס, אין לו לשותות מכוס של ברכת המזון לפני הבדלה.<sup>7</sup>

הביאור הלכה [ד"ה מברך ברכת המזון] פוסק שאם עושה הבדלה וברכת המזון על כוס אחת, אין להפסיק ביניהן, אלא מברך ברכת המזון והבדלה יחד, ואחר כך יתפלל תפילת ערבית. אבל הוא מוסיף ש"אין העולם נוהגים כך".

<sup>7</sup> עיין תורת אמן ברכות ח"ב [עמ' 335 הע' 1] הסבר שיטת המגן אברהם.